

Korzikai: egy sziget a nagyhatalmi vetélkedés középpontjában

**JÓKAI Rita
József Attila
Tudományegyetem
Szeged**

A nyugat-mediterráneumi szigetek és Korzika

A Mediterráneum sokszínű, folytonosan változó erőviszonyai sajátosan tükröződnek vissza az egyes szigetek történelmében, hiszen az önállóságra kevés lehetőségük volt, így sorsukat a Mediterráneum nagyhatalmainak érdekei határozták meg. A földközi-tengeri szigetek mindegyike számos emléket őriz a múltból, s ezen örökség segítségével viszonylag könnyen rekonstruálhatjuk történelmük fontos állomásait, egészen az ókorig.

Korzikával kapcsolatosan már az i. e. VI. századra vonatkozó adatokkal is rendelkezünk. Ekkor a perzsák elől menekülő phókaiiak görögök telepedtek le a szigeten. Megjelenésükről Hérodotosz így tudósít: "A phókaiiak szerették volna megvásárolni a khiosziaktól az úgynevezett Oinusszai szigeteket, a khiosziak azonban tartottak tőle, hogy ha a phókaiiak itt kereskedelmi központot teremtenek, azt saját szigetük kereskedelme sínyli meg, ezért nem adták el. Így a phókaiiak elhajóztak Kürnoszba (Korzika) ahol egy jóslat sugallatára már húsz évvel korábban várost alapítottak, amelynek Alalia volt a neve."¹ Csupán pár évet tölthettek a szigeten, mivel az etruszokkal összefogott karthágóiak elűzték őket. A karthágói fennhatóságot a római követte: i. e. 259-ben hódították meg a pun háborúk során, és uralmukat hét évszázadon át sikerült is fenntartaniuk. A római birodalom felbomlása után előbb a vandálok, majd az osztrogótok pusztították végig, s ezután Róma örököséként a Szentszék vette "pártfogásába" a szigetet. A pápaság azonban képtelen volt hatékonyan megvédelmezni Korzikát a szaracénok támadásaitól, s ezért mind védelmét, mind igazgatását a toszkán grófokra bízta. A XI. század végén viszont VII. Gergely pápa -a pápaság világhatalmi törekvéseinek legfőbb szorgalmazója- újra közvetlen egyházi irányítás alá kívánta vonni a Szentszék birtokait, s ezért a pisai püspökre bízta a sziget kormányzását. A pisai hegemonia viszonylag rövid ideig tartott, mivel a XIII. századra a Genova-i Köztársaság vált a Földközi-tenger vezető hatalmává, és a pisaiakat végérvényesen kiszorította a szigetről. A pápaság pedig, mivel nem rendelkezett sem megfelelő hadsereggel, sem pedig olyan hajóhaddal, amely felvehetné volna a versenyt a genovaival, hiába hangoztatta, hogy jogos és kizárólagos tulajdonosa Korzikának. Az 1420-as évektől miután megfékeztek az aragóniai terjeszkedést, Genova hatalma végképp megszilárdult.

Mint Korzika eddig vázolt történelme is mutatja, a függetlenség ritkán adatott meg a Nyugat-Mediterráneum szigeteinek. Talán csak Máltát² említhetjük kivételként

¹ Hérodotosz: A görög-perzsa háború. Bp. Európa, 1989., 83.

² Az 1522-ben török fennhatóság alá kerülő Rodoszról elmenekülő Szent-János lovagrend tagjai 1530-ban telepedtek le Máltán V. Károly engedélyével. V. Károly így akarta megvédeni a szigetet az állandó török

(1530-tól 1800-ig gyakorlatilag önálló), hiszen Korzika -amely a XVIII. század folyamán szintén megpróbálja kivívni függetlenségét- belebukik vállalkozásába. Példája bizonyítja, hogy sorsát mindig a nagyhatalmi erőviszonyok lehetőségei határozták meg, az önállóság megvalósítására legfeljebb valamilyen hatalmi vákuum esetén nyílt lehetőség.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a területileg és stratégiaileg egyaránt értékes szigetek mindig valamilyen nagyhatalom birtokai voltak, s az adott politikai helyzetnek megfelelően hol lazább, hol pedig szorosabb szálakkal kötődtek az „anyaországhoz”.

Megszilárdult status quo: Spanyolország és a török birodalom osztozkodása a Földközi-tenger térségében

A XVI. században azonban a Mediterráneum két világ, az iszlám és a kereszténység ütközőzónájává vált, s e bipolaritásnak megfelelően alakult a Mediterráneum szigeteinek további sorsa is. A keresztény szupremácia -élén Spanyolországgal- a Nyugat-Mediterráneumot vonta ellenőrzése alá, érdekszférájába tartoztak a Baleárok, Szicília és Szardínia (c két utóbbi az aragóniai korona tulajdona)³. Korzikát is ide sorolhatjuk, mivel akkori tulajdonosa, Genova, Spanyolország elkötelezett szövetségese volt. Nem utolsósorban pedig Elbát is megemlíthetjük, melyen spanyol erődítmények tartották távol a betolakodókat.

A másik hatalom természetesen a török birodalom volt, mely a térség keleti része felett őrködött. Az égei-tengeri szigetvilág és Rodosz is a tulajdonát képezte.

E megosztottságnak megfelelően a Nyugat-Mediterráneum szigetvilága a török veszélytől tartott, s ezt jól mutatja, hogy a szigeteken ebben az időszakban indulnak meg a komolyabb erődítményépítések. Korzika is az állandó török támadások célpontja volt, de erdővel, hegyekkel borított belső részei elfoglalhatatlanná tették a törökök számára, miközben bűvőhelyül szolgált az őslakosságuknak.

Azonban az 1571-es lepantói csatavesztést követően a török támadások megritkultak, az Ottomán Birodalom már nem a nyugat-mediterráneumi terjeszkedést tartotta elsődleges céljának, s figyelme inkább kelet, tehát Irán felé fordult. Ugyanakkor Spanyolország is meggyengült, belső problémái kötötték le. Ennek eredményeként a

támadásoktól. A rend valóban ellenállt a legkitartóbb ostromoknak is, s az ellenséges hajók kifosztásától sem tartotta magát távol. Preszízse, tekintélye és vagyona ennek megfelelően növekedett a XVI-XVII. században. A XVIII. századra azonban megkezdődött a hanyatlás, a máltai lakosság egyre ellenségesebb lett a rend irányában. 1798-ban szinte ellenállás nélkül adta meg magát a sziget Bonaparte tábornoknak, aki Egyiptom meghódítására készült, s ezért Málta birtoklása stratégiai szempontból elengedhetetlen volt számára. A hátrahagyott, kisszámú francia helyőrség azonban 1800-ban kénytelen volt kapitulálni az angolok előtt.

³ Szardínia 1323-1324-ben került az aragóniai korona fennhatósága alá, míg Szicília 1443-ban. Mindkét sziget szorosan kapcsolódott a spanyol birodalomhoz egészen 1713-ig, amikor az utrechti szerződésben Szicília a szavoyai herceg tulajdona lett, Szardínia pedig a Habsburgok kezébe került. A Baleárok (Menorca, Mallorca, Ibiza) sokkal kevésbé kapcsolódtak a spanyol birodalomhoz, sőt a XVI. században Spanyolország gyakorlatilag cserbenhagyta e szigetet a török támadásokkal szemben. Mivel a Baleár-szigetek így csak magukra számíthattak, lakói a XVII. századra hirhedt kalózkokká nőttek ki magukat, (főleg Mallorca lett félelmetes e téren) ennek következményeképp 1650 után a török támadások elkerültek a szigeteket. 1707-ben Menorca angol fennhatóság alá került, s ezt a Spanyol örökösödési háborút lezáró békeszerződés is szentesítette.

Erről bővebben lásd: Carpentier, Jean és Lebrun, François, Histoire de la Méditerranée, Éditions du Seuil, Paris, 1998., 276-299. o.

Mediterráneumban a szervezett hadseregekkel vívott háborúkat felváltotta a zsákmányszerző hadjáratok, illetve a kalózkodás korszaka. Az összecsapások most is rendszeresek voltak, de jelentőségük messze elmaradt az előbbi időszakétól. A kialakult status quót tehát nem fenyegette jelentős változás.

A genovai uralom

Korzikán is az 1570-es évekkel i. dult meg a fejlődés és köszöntött be az ún. „genovai béke” korszaka. Genova uralmáról nemcsak azért kell részletesebben írni, mert az ellene vívott szabadságharcra került be Korzika az európai politikai köztudatba, hanem azért is, mert döntő hatással volt a sziget egész további fejlődésére. A korzikaiak Genovának köszönhetik közigazgatási, igazságszolgáltatási rendszerük alapjait, gazdasági életük megszervezését. A szigetlakók sem nyelvüket, sem kulturális hagyományait, sem pedig vallásukat nem érezték veszélyeztetve új uraik által, s így nemhogy egy más hatalomhoz való csatlakozás, hanem még a függetlenség sem tűnt igazán vonzóknak számukra. Ezt a felfogást tükrözi a korzikaiak azon magatartása, amelyet az I. Ferenc, francia király és V. Károly, német-római császár között kirobbant háborúskodás során tanúsítottak. A harcok nagy része az itáliai félszigeten folyt, és Genova a császár szövetségesként lépett be a háborúba. A francia csapatok pedig, hogy így meggyengítsék a Köztársaságot, 1553 folyamán Korzika is partra szálltak, de felszabadítók helyett csupán az ellenséget látták bennük a szigetlakók.⁴ 1559-ben fejeződtek be a harcok, a franciák kivonulásával. Az 1559. április 3-án, Cateau-Cambrésisben megkötött békében⁵, II. Henrik, I. Ferenc utóda, visszavonta a Korzika-ra vonatkozó francia igényt.

A korzikai nép elvárásai, amelyek az önkényeskedés megszüntetésében, az elviselhetetlen adóterhek eltörlésében, s általában az igazságosság eszméjében fogalmazódtak meg, olyan elvárások voltak, amelyeket Genova teljesíteni tudott, és nagyjából teljesített is. Ez az oka annak, hogy visszhang nélkül maradt a korzikai nép körében Sampieru D'Ornanónak (1497-1567), a korzikai függetlenség első hirdetőjének és Napóleon egyik példaképének kísérlete. A korzikai származású, 1536-tól francia szolgálatban álló condottiére Korzika felszabadításáról álmodozott, remélte, hogy rövidesen egy szabadságát újonnan visszanyert, szabad és független nép vezére lesz. 1563-ban pár száz zsoldossal partra szállt Korzika-n, de csatlakozott, mivel csak a belső hegyvidékek településeit, a szegény pásztorokat tudta maga mögé állítani, ugyanis a tengerpart viszonylag gazdag városai szilárdan kitartottak Genova mellett. A szigeten Sampieru kisszámú hívei és a Genova-pártiak közötti gerillaharc 1567-ben ért véget. A harcokban a zsoldosvezér is életét veszítette. Sampieru elsődleges célja tehát a sziget feletti uralom megszerzése volt. Személye majd csak a XVIII. században válik a függetlenségi törekvések első megtestesítőjévé.

⁴ Caratini, Roger, *Histoire du peuple corse*, Paris, Editions Criterion, 1995., a továbbiakban *Histoire ...*166.

⁵ A Cateau-Cambrésisben megkötött béke lezárta a Császárság és Franciaország 1519-től tartó vetélkedését Itália birtoklásáért. A békében Franciaország lemondott itáliai területi követeléseiről, ugyanakkor északi és északkeleti határait sikerült megerősítenie.

Korzika küzdelme az önállóságért és a nagyhatalmi reakció

A több, mint másfél évszázados fellendülés korszaka 1729-re véget ért. Ebben az évben kezdődött el a korzikaiak szabadságharca, amely a december folyamán, Bozio térségében kirobbant felkeléssel indult.⁶ A pásztorok szembefordultak Genovával a túl magas adóterhek és a mezőgazdaság kizárólagos támogatása miatt. A spontán és szervezetlen megmozdulás vezetését gyorsan átvette a nemesség.

A Genova elleni felkelés kezdeti sikerei után a korzikai vezetők legfontosabb célkitűzésévé vált, hogy valamely európai nagyhatalom támogatását megnyerjék mozgalmuk számára, jöllehet 1754-ig, Paoli hatalomra kerüléséig, nem a teljes függetlenség kivívása a cél. A függetlenség elnyerése csupán a Genovától való elszakadás kívánságával egyenértékű, s feltételezi, hogy a sziget a továbbiakban egy nagyhatalom védnöksége alá kerül.

A XVIII. századra azonban az eddig vázolt erőviszonyok jelentősen megváltoztak. Spanyolország és a török birodalom már messze nem (kizárólagos) vezető hatalma a térségnek, Velence pedig csupán árnyéka néhai önmagának.

Spanyolország nyugat-mediterráneumi térvesztését a spanyol örökösödési háborút lezáró utrechti szerződés⁷ peccsételte meg. E szerződés közismert eredményeképp Anglia jelenléte megszilárdult a térségben, s flottájának köszönhetően a Földközi-tenger vezető hatalma lett, hisz megtarthatta mind az 1704-ben elfoglalt Gibraltárt, mind pedig az 1708-ban meghódított Menorcát (előtte mindkettő spanyol tulajdon volt). Franciaország mint Spanyolország szövetségese, kénytelen kellett tudomásul vete az erőviszonyok efféle módosulását, mely számára semmi jóval nem kecsegtetett.

Spanyolország képtelen volt belenyugodni veszteségeibe. 1717-ben a Guilio Alberoni⁸ vezette kormányzat visszafoglalta Szardíniát, a következő évben pedig Szicíliát ragadta el a szavoyai hercegtől. A nemzetközi összefogás azonban kötelezte Spanyolországot az utrechti szerződésben kikötött status quo betartására.

Franciaország, Anglia és VI. Károly nyomására V. Fülöp kénytelen aláírni 1719-ben a madridi szerződést. Ebben ígéretet tett csapatai kivonására a két szigetről, s megerősítette lemondását a francia koronáról. Cserébe kilátásba helyezték számára, hogy fia -Don Carlos⁹- mint a császár vazallusa örökölni fogja Toscanát, Pármát és Plaisance-ot.

⁶ Renucci, Janine, *La Corse*, Paris, Presses Universitaires de France, 1982., 14.

⁷ Az utrechti béke az 1701-től 1713-ig tartó spanyol örökösödési háborút zárta le, amelyben a francia V. Fülöp, illetve Habsburg Károly, I. Lipót fia harcolt a spanyol koronáért. Végül a Bourbon-dinaszia került a spanyol trónra, de a két ország egyesítését a szerződés megtiltotta. V. Fülöp (az új spanyol király) megtarthatta Spanyolország tengeren túli birtokait, ugyanakkor bele kellett törődnie a Habsburg-ház itáliai (Nápoly, Milánó, Szardínia) és németalföldi tényérésébe, Szicília elvesztésébe, mely a szavoyai hercege lett, valamint el kellett ismernie Anglia jogát Gibraltárra és azt is, hogy az amerikai spanyol gyarmatokra történő rabszolgaszállítás angol monopólium lett.

⁸ Guilio Alberoni: tehetséges diplomata, majd államférfi. Ő vezette V. Fülöp és Farnese Erzsébet (a páрмаi herceg unokahúga) házasságát megelőző tárgyalásokat. A királynére gyakorolt befolyásának köszönhetően meghatározó alakja az utrechti béke utáni spanyol, Habsburg-ellenes, tehát az itáliai birtokok visszaszerzésére irányuló külpolitikának, amely a béke előtti spanyol presztízs visszaállítására törekszik. Terve vonatkozott Itália spanyol korona alatti egyesítésére is. Politikáját azonban nem kísérte siker, s 1719-ben V. Fülöp megvált személyétől.

⁹ Don Carlos (1716-1788): V. Fülöp és Farnese Erzsébet fia. A lengyel örökösödési háború idején elfoglalta Ausztriától a Nápolyi Királyságot és Szardíniát. Az 1738-as bécsi szerződés az újonnan alakult Két-Szicília

A szerződés voltaképpen eredménye azonban az, hogy Szardínia és Szicília gazdát cserélt: ez utóbbi VI. Károly tulajdona lett, aki cserébe a szavoyai hercegnek engedte át Szardíniát.¹⁰

A nagyhatalmak tehát felsorakoznak a Nyugat-Mediterráneum térségében: Spanyolország régi pozíciói visszaállítása érdekében élénk figyelemmel kíséri az itt zajló eseményeket, Anglia további, stratégiaileg értékes támaszpontokra vágyik, a Habsburgok itáliai uralmuk kiterjesztésén fáradoznak, miközben Franciaország féltékeny szemmel kíséri a legkisebb területi változást is a térségben.

E változások sodrában -az önálló mozgástér kiszélesítése végett- a korzikai vezetők lázas diplomáciai tevékenységbe kezdenek, amelyhez jelentős segítséget nyújtanak az Itáliában letelepedett, illetve itt karriert befutó szigetlakók. Szervezkedésük központja Livorno, amely a szigetet elhagyni kényszerülő korzikaiak tradicionális menedéke évszázadokon keresztül.

Először a Szentszéket próbálják megnyerni, hiszen a pápaság névleg valóban Korzika birtokosa, s csupán a tényleges igazgatást ruházta át Genovára a XV. század folyamán. Erőfeszítéseik azonban nem járnak sikerrel, XII. Kelemen nem hajlandó Korzikára kiterjeszteni a közvetlen pápai igazgatást.

Diplomáciai manővereikkel ezután V. Fülöp Spanyolországát célozzák meg. A spanyol fennhatóság kérelme azzal magyarázható, hogy uralkodói az aragóniai királyok legitim örökösei. Ez utóbbiak pedig a Korzika feletti szuverenitás letéteményesei voltak, s jogukat csupán azért nem tudták érvényre juttatni, mert az akkor virágzását élő Genova kiszorította őket a szigetről. Spanyolország -előbb felvázolt helyzete miatt- nem közömbös a sziget sorsa iránt, a Mediterráneum e stratégiaileg értékes pontja a spanyol politikát is foglalkoztatja. Segítségképpen fegyverekkel, hadifelszereléssel ellátott hajót indítanak útnak, amely azonban a genovaiak kezébe kerül. Anglia és Franciaország nyomására azonban V. Fülöp lemond a korzikai beavatkozásról.

A korzikaiak számára tehát e két hatalom marad, mint lehetséges támogató a Genova elleni harcban, de ekkor még nem veszik fel velük a kapcsolatot. Franciaország több szimpátiát vált ki a szigetlakókból, amit a két ország eddigi kapcsolatai magyaráznak. (Franciaország már többször beavatkozott Korzika sorsába, de sohasem tett kísérletet a sziget leigázására, illetve egy, a genovaira hasonlító „zsarnokuralom” megvalósítására.) Anglia azonban nem sok jóval kecsegteti a korzikaiakat. Nyilvánvaló hogy a kulcspozíciók megszerzésére törekszik a Mediterráneumban, s Gibraltár és Menorca után Korzika elfoglalása különleges szerephez juttatná a Földközi-tengeren. Ráadásul az angolok Málta után is sóvárognak, és csak az alkalmat lesik a beavatkozásra. Így tehát a korzikaiak nem látják biztosítottnak, hogy Anglia valamelyest is törődne az ő érdekeikkel, s nem lépne Genova helyére méltó örökösként.

A korzikai vezetők diplomáciai törekvései egyelőre azonban zátonyra futottak. Párhuzamosan azonban Genova is megtette a szükséges lépéseket. A Köztársaság VI. Károlyhoz fordult segítségért, aki miután figyelembe vette Spanyolország deklarált

királyának ismerte el, s 1759-ig uralkodott IV. Károly néven. Ekkor fivére, VI. Ferdinánd halála folytán a spanyol trónra lépett, s 1788-ig III. Károly néven kormányozta az országot.

¹⁰ Anderson, Matthew, *L'Europe au XVIIIe siècle*, Éditions Sirey, Paris, 1968., 229. o.

közömbösségét, mindent elkövetett annak érdekében, hogy megakadályozza Anglia és Franciaország terjeszkedését a térségben. 1731. augusztus 6-án 8 ezer német zsoldost és 30 ágvút indít útnak Korzikára, tehát Genova megsegítésére. Érdeemes aláhúzni, hogy VI. Károly a korzikaiak engedelmességre kényszerítésén kívül azt is célul tűzte ki, hogy tárgyalások útján az ellenségeskedés okainak tisztázásával helyreállítsa Genova és Korzika viszonyát. E törekvése természetesen nem nyeri el Genova tetszését. A császári csapatok súlyos veszteségeket szenvednek a beavatkozás alatt, hiszen a szigetlakók gerillaháborúja teljesen szokatlan a számukra. Genova pedig -aki a vállalkozás anyagi terheit viseli- nem bőkezű sem a csapatkiállítás, sem pedig a felszerelés tekintetében. A császáriak azonban az egyre nagyobb veszteségek és a harcok elhúzódása miatt kizsarolják Genovától a szükséges haderő kiállítását, és újabb 12 ezer zsoldost küldenek a szigetre Wurtemberg herceg vezetésével. A herceg utasítást kapott arra, hogy a mozgalom megfékezése után a kompromisszumos béke megvalósítására törekedjen, melyet majd császári garancia fog biztosítani. Wurtemberg, bár szándéka szerint inkább tárgyalásztalhoz ülne a felkelés vezetőivel, Genova sürgetésére gyors katonai sikersorozattal fékezi meg a lázadást. A császáriak ezt követően, az azonnali kivonulás helyett -Genova őszinte felháborodására- megkezdik valódi közvetítői szerepüket, tehát tárgyalásztalhoz kényszerítik az ellenfeleket. Genova hiába hangoztatja, hogy a császári garancia összeegyeztethetetlen saját szuverenitásával. 1732. május 8-án Cortiban Wurtemberg elnökletével gyűlést hívnak össze, amelyen a genovaiakon kívül a korzikai vezetők is részt vesznek. Az itt elfogadott ediktum végrehajtásáért, amely a legégetőbb korzikai problémákat orvosolja, és elvileg megszünteti a genovai önkényt, a császár vállalt garanciát. (A legfontosabb határozatok a következők: általános amnesztia, a harc miatt be nem hajtott adók elengedése, a korzikaiak lehetőséget kapnak bármilyen állás, ill. funkció betöltésére -a hadsereg is ide értendő-, az öt korzikai egyházmegyéből négy korzikai származású püspök számára van fenntartva, ill. a vádlott joga a védőhöz bírósági tárgyalás folyamán.) Azonban e biztosíték csak papíron létezett, s amint elhagyták a császári csapatok a szigetet, Genova börtönbe vetette a mozgalom vezetőit, s később is csak a nemzetközi nyomásnak köszönhetően adta vissza a szabadságukat. A szigetre való visszatérésüket ellenben megakadályozta, s különböző, jól jövedelmező állásokkal akarta távol tartani őket szülőföldjüktől. Így a mozgalom lefejezését és egyben a sziget gazdasági kizsákmányolásának lehetőségét kívánta megvalósítani. Az eredmény azonban az lett, hogy a száműzött vezetők mindent elkövettek a hazatérésért és a mozgalom újjáélesztéséért.

Az európai nagyhatalmak is levontak egy tanulságot a Habsburg segítséggel -ideiglenesen megfékezett- felkelésből: Genova immár képtelen egyedül megtartani a sziget feletti fennhatóságot. Megindul tehát a vetélkedés, hogy ki legyen Genova utódja.

Ekkor születik meg az a diplomáciai remekmű, amely egészen 1763-ig meghatározza a francia diplomácia irányvonalát, s amelyről az egymást váltó külügyminiszterek egy pillanatig sem felejtkeznek meg. A terv megalkotója Chauvelin, aki elsőként érti meg Genova szükségszerű bukását a szigeten: a Köztársaság csak idegen segítséggel képes uralmát fenntartani, s ez Genova gazdasági és pénzügyi hanyatlása miatt csak ideig-óráig lehetséges. A külügyminiszter egy kivételesen tehetséges diplomatát, M. de Campredont küldi Genovába, hogy így közelről szemmel tarthassa az eseményeket.

Kettejük levelezésében kezd körvonalazódni Korzika megszerzésének terve, amely a „chauvelini titok” néven vonul be a diplomáciatörténetbe. A terv alappillére nem más, mint a legitimitás teljes tiszteletben tartása, tehát a franciák erőszakos úton nem tesznek kísérletet a sziget megszerzésére. Sőt, támogatják is a Köztársaságot a felkelőkkel szemben. E kettős játék célja nem más, mint a többi hatalom távoltartása, Genova Franciaország felé való eladósodása, ill. a szigetlakók meggyőzése, hogy a francia uralom előnyösebb lesz a számukra. Tehát a franciáknak tartózkodniuk kell a végérvényes győzelmektől a szigeten (hiszen így a szigetlakók ellenük fordulnának), ez az időhúzás pedig a Köztársaság anyagi romlását is meggyorsítja. Végül Genova meg fogja érteni, hogy Korzika teher számára, s így csak hálás lehet Franciaországnak, ha az hajlandóan mutatkozik megszabadítani tőle. Hangsúlyozni kell, hogy e terv -diplomáciai ügyessége mellett- azért lesz sikeres, mert a legitimitás elvére épül, mely elméletileg alapköve a XVIII. századi európai dinasztikus politikának. Genovát ismeri tehát el Korzika tényleges tulajdonosaként, nem kockáztat egy fegyveres katonai beavatkozást, melyet minden bizonnyal angol illetve Habsburg ellenreakció követne.

Meg kell jegyezni azonban, hogy a XVIII. században az erőviszonyok döntik el egy adott hatalom legitimitását, s ha e hatalom gyenge ahhoz, hogy megvédje magát, ellenfelei gyorsan jutnak olyan bizonyítékok birtokába, melyek megkérdőjelezzik e legitimitást. A kor nagyhatalmainak politikáját Sorel az egyensúly elvéhez kapcsolódó „osztzkodó rendszer”¹¹ fogalmával határozza meg. Egyik hatalom sem juthat tehát előnyökhöz a másik rovására, illetve anélkül, hogy a többi hatalmat kárpótolta volna saját szerzeményének megfelelő értékű területtel. Franciaországnak így nagyon óvatosan kell cselekednie: bár távol tartja magát a sziget erőszakos megszerzésétől, a Mediterráneum-beli egyensúlyt megbolygatja, s ezért kiprovokálhat egy háborút. A XVIII. században tehát egy stratégiaileg értékes terület legális úton történő megszerzését is jól kell időzíteni: fontos, hogy a lehetséges ellenfelek más „frontokon” legyenek lekötve.

1734-ben Genova elnyomó intézkedéseinek következtében kitor a felkelés második szakasza. Miután a korzikai vezetők egy újabb, szintén elvetélt kísérletet tettek, hogy V. Fülöpöt megnyerjék mozgalmuk számára, 1735. január 30-án Orezza-ban kikiáltják a sziget függetlenségét. Megalakul tehát a Korzikai Királyság, melyet a Szent Szűz védelme alá helyeznek, s amelynek a trónja üres. A főhatalmat a mozgalom eddigi vezetői -Louis Giafferi, Giacinto Paoli és André Ceccaldi- gyakorolják ideiglenes hatállyal. „Uralkodóként” természetesen csak olyan hatalom jön szóba, amely biztosítaná a szigetlakók alapvető jogait, garantálva a Cortiban elfogadott ediktum pontjainak végrehajtását. A kérdés immár az, hogy kinek a védnöksége alá helyezték e törékeny önállóságot. A vezetők még mindig reménykednek abban, hogy Don Carlos elfogadja a trónt, de egyre egyértelműbb, hogy Spanyolország most nem szentel figyelmet a szigetnek.

Ennek oka abban keresendő, hogy Spanyolországnak sikerült megerősödnie a térségben, s egy új kalanddal nem akarta megszerzett pozícióit veszélyeztetni. A spanyol térnyerés az 1733-as francia-spanyol családi paktummal és a lengyel örökösödési

¹¹ Sorel, Albert, *Európa és a francia forradalom*, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1888. 53. o.

háborúban¹² játszott spanyol szereppel magyarázható. A lengyel trónt a Habsburg jelölt kaparintotta meg, s Franciaország Itáliában, a Habsburgok rovására akarta kárpótolni magát. E törekvésében, Szavoyán kívül, Spanyolország is támogatta. 1734-ben a Habsburg csapatok vereséget szenvedtek és VI. Károly meghajolt a francia követelések előtt. A következő évben megkötött békében Franciaország nem felejtkezett meg a spanyol támogatásról: Nápolyt és Sziciliát Don Carlos kapta, aki IV. Károly néven a Két-Szicília első uralkodójává vált.

Don Carlos minden erejét saját, törékeny birodalma megszervezésére fordította, tehát a korzikai kalandra nem nyílt lehetőség.

Ráadásul a helyzetet még súlyosítja, hogy a korzikai vezető klánok közti ellentétek egyre inkább elmérgesednek, miközben Genova változatlanul uralma alatt tartja a sziget part menti, Genovához hű városait. Korzika kettészakadt, hisz belső területei teljesen elvannak vágva a kereskedelmi útvonalaktól, a tengertől, azaz a külvilágtól. Úgy tűnik, a megoldás kulcsa a várakozó állápontra helyezkedő és egymás reakcióit árgus szemmel figyelő nagyhatalmak kezében van.

Az egyensúly megőrzése miatt pathhelyzet alakul ki, amely egyelőre a direkt beavatkozás eleve gátja.

A megoldás a korzikaiak számára Théodore von Neuhoff, veszfíliai kalandor személyében jelentkezik, akinek operett-királysága az európai tollforgatókat is meghihette. A hírhedt kalandor az európai királyi udvarokban (az orléans-i hercegnő apródja volt, tárgyalásokat folytatott a svéd király nevében, a spanyol király minisztereként tevékenykedett és Law spekulációiban is részt vett) szerez tudomást az üres korzikai trónról, és 1732-ben Genovába utazik, hogy felvegye a szigetlakókkal a kapcsolatot. Mivel a szervezkedés kitudódik, Théodore sietve elhagyja a Köztársaság területét, és Tuniszba teszi át székhelyét. A „Milord” annak ürügyén utazik ide, hogy visszavásárolja az itt rabságban sínylődő korzikaiakat. Valójában korzikai vállalkozásához keres támogatókat. Terve fő támogatója a tuniszi angol konzul lesz, aki a kísérlet anyagi fedezetét vállalja magára. Anglia tehát közvetetten cselekszik: amennyiben Théodore-nak sikerül megvetnie a lábát a szigeten, Anglia nem késlekedne szépen lassan a helyére lépni, ám ha a vállalkozás bukással végződné, Anglia mosná kezeit és -mivel a tuniszi konzul cselekedeteit bármikor magánakciónak minősítheti- abban se lehetne vétkesnek tekinteni, hogy támogatott egy legitim hatalom (Genova) elleni felkelést. Théodore később maga is rádöbben arra, hogy Anglia eszközként próbálja felhasználni, s ezért Franciaországhoz fordul. Franciaország azonban a Chauvelin-doktrínához tartja magát, tehát látszólag a legitim hatalom mellett foglal állást.

¹² Lengyel örökösödési háború (1733-1735): II. Frigyes Ágost halála után (1733) Oroszország, Ausztria és Poroszország -a nemesi demokrácia védelmében- beavatkozik a lengyel királyválasztásba, és III. Ágost szász választót segíti trónra a francia jelölttel, Stanislaw Leszczyńskivel szemben. Válaszul Franciaország -Spanyolország és Szavoya támogatásával- az itáliai Habsburg birtokokat támadja meg, és engedményekre kényszeríti ellenfelét. Az 1735-ös békében Nápolyt és Sziciliát Don Carlos tulajdonába kerül, Lotharingiát pedig Leszczyński kapja meg, azzal a kikötéssel, hogy halála után az Franciaországra száll. A lotharingiai herceget Toscanával kárpótolták.

Théodore-nak konkrét segítséget nyújtanak még görög kereskedők is, akik így bizonyos kereskedelmi előnyökhöz kívánnak jutni. Az „expedíció” lassan összeáll, a tuniszi angol konzul felszerelte hajó angol zászló alatt Korzika partjai felé veszi az irányt.

Théodore-nak hátra van még a szigetlakók megnyerése. Mivel azonban angol lordnak, Franciaország *pairjének*, spanyol grandnak állítja be magát, s ezenkívül konkrét segítséget, tehát fegyvereket, puskaport, stb. is hoz magával, a korzikaiak -akik az adott körülmények közt valószínűleg magának az ördögnek is örültek volna és elfogadják királyuknak- kitörő ovációval fogadják. Egyébként Théodore tisztában van azzal, hogy rászorul a nagyhatalmi (angol?) segítségre, s ezt annak a levélnek az alapján állapíthatjuk meg, melyet rögtön megérkezése után ír Giafferinek, az egyik korzikai vezetőnek: „Amennyiben Önök engem választának királyuknak, csupán azt kérem, hogy megváltoztathassam egy törvényüket, s ekképp a más nemzetiségű polgárok illetve más királyságok alattvalói, akik azért jönnének e szigetre, hogy az Önök vállalkozását előmozdítsák, teljes lelkiismereti szabadságot élvezhessenek e helyütt.”¹³ Ily módon az angolok vagy bármely más nemzet polgárai -akik alkalom adtán segítenének Théodore-nak céljai megvalósításában- ugyanazokat a jogokat birtokolnák, mint a korzikaiak.

Kár lenne azonban a korzikaiakat e neveléses királyválasztás alapján megítélni. Pontosabban felmérték Théodore jelentőségét, s csupán egy bábót láttak benne, akit ők irányíthatnak. A valós hatalom továbbra is a korzikai klánok vezetőinek kezében maradt, s ezt az új alkotmány is szentesítette. Egy „senki” trónra emelésével így kettős célt valósítottak meg a klánok vezetői: egyrészt a koronázási szertartással érvényre juttatták, hogy Genova uralma mindörökké megszűnt és egy uralkodó alatt egyesült a korzikai nép. Másrészt a klánoktól független uralkodó személye garancia volt arra, hogy a pártok versengése is csökken valamelyest. (Bármelyik klánból is választottak volna uralkodót, a sziget rögtön lángba borult volna.)

Milyen is volt hát a nemzetközi visszhang e nem mindennapi királyválasztásra?

Az európai udvarok mindent elkövettek, hogy kiderítsék kinek a kezében futnak össze a szálak, ki mozgatja valójában Théodore kissé szárnalmas marionett-figuráját. A gyanú, nem véletlenül, az angolokra terelődött. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy Théodore a későbbiekkel ellentétben nem állt még angol szolgálatban. Anglia csupán élénk figyelemmel kíséri az újdonsült uralkodó helyzetét, és közvetett segítséget nyújt pozíciója megszilárdításához. A hivatalos angol politika azonban megkérdőjelezi a tuniszi konzul cselekedetét és tagadja, hogy a kormány utasítására járt volna el, mikor Théodore vállalkozását támogatta.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy bár látszólag Théodore saját próbálkozásáról van szó, valójában a nagyhatalmak kezében futnak össze a szálak. Ha Anglia direkt módon beavatkozna, Franciaország is rögtön támadással válaszolna, Spanyolország pedig nem késlekedne a segítségnyújtással. Anglia így kockáztatna egy háborút, amelyben egyrészt elveszíthetné a Korzikánál stratégiaiul sokkal fontosabb Gibraltárt (amelyet Spanyolország régóta visszakövetel), másrészt, ha sikerülne is megszereznie a szigetet,

¹³ Cité par René Sédillot, *La grande aventure des Corses*, Éditions Fayard, Paris, 1969., 140. o.

megtartására a francia közelség és a megújult francia flotta miatt jóval többet kellene költenie.

Miközben tehát a nagyhatalmak várakozó álláspontra helyezkedtek, az újdonsült uralkodó erejét kikezdte a belső viszálykodás és anyagi fedezetet sem tudott nyújtani a Genova elleni harchoz. Genova is meggyöngül ugyan, de a part menti városok még mindig a kezében vannak. Az újfent beálló patihelyzet egyértelművé teszi, hogy Théodore képtelen a cselekvésre, s még 1736-ban elhagyja a szigetet (segítségyszerzésre hivatkozik), miután két régensre bizza a főhatalmat. A régensnek helyét hamarosan egy választott direktórium fogja betölteni.

Még kétszer próbálkozik a visszatéréssel, de vállalkozásai kudarccal végződnek. Először 1737-ben tér vissza holland hajók kíséretében. A holland kereskedőkkel elhitette, hogy a korzikaiak vevők fegyvereikre és más hadfelszereléseikre. Természetesen a szigetlakóknak szükségük lett volna e segítségre, de fizetni képtelenek voltak. A hollandok így gyorsan elhagyták a szigetet. Második sikertelen kísérlete 1743-ra datálódik, s ekkor Théodore már nyíltan angol szolgálatban áll. Kudarcai után a kontinensen telepedik le, s élete hátralevő részét nagyrészt börtönben tölti adósságai miatt, és a legnagyobb nyomorban hal meg. Nemhiába adja a szájába a következő sorokat Voltaire a „Candide”-ban (Candide egy velencei fogadóban egy asztalhoz kerül hat volt uralkodóval.): „Uraim -mondta-, nem vagyok olyan nagy úr, mint felségtek, de hát én is király voltam, éppen úgy, mint akárki. Teodor vagyok, Korzika királya, engem is felséges uramnak hívtak, most pedig jó, ha meguraznak, pénzt verettem, s nincs egy garasom, volt két államtitkárom, s most alig van egy inasom, trónon ültem, Londonban meg a börtön nedves szalmáján, félek itt is így járok, bár éppúgy, mint felségtek, én is csak farsangolni jöttem Velencébe.”¹⁴

Théodore távozása után a harcok folytatódnak a szigeten, Genova egyre gyöngül, így már képtelen hatékony ellensapásra, mindössze a kezében lévő területek megtartására koncentrálnak. Chauvelin terve hamarosan életbe lép, ugyanis a Köztársaságnak azonnali segítségre van szüksége. Kihez forduljon?

A császárhoz nem fog, mivel aktív közvetítői szerepét Genova saját szuverenitásába való beavatkozásnak érezte. Angliától végképp nem fogadna el segítséget, hiszen -bár csupán közvetve- támogatta Théodore korzikai királyságát. Egyetlen hatalom marad tehát, amely Théodore kalandja idején is kitarzott Genova mellett. Ez nem más, mint Franciaország, s a francia politikusok ezt nagyon is tudják. Azonban Genovának kell megtennie az első lépést Franciaország felkérésével kapcsolatosan, s ezt az 1737. július 12-i konvencióval akarják a franciák kiprovokálni, melyet a császárral kötnek. E megegyezés értelmében a két nagyhatalom együttesen lép fel Anglia, ill. Spanyolország ellen, amennyiben Korzikát saját érdekszférájukba akarnák vonni. Elismerik továbbá Genova jogát a szigetre, s garantálják ennek az állapotnak a fenntartását.

Ez a megállapodás, mely Genova bizalmát kívánta elsősorban megnyerni, csupán egyetlen lehetőséget hagy figyelmen kívül: nevezetesen azt, ha Genova „átadja” a szigetet -természetesen ellenszolgáltatás fejében- a szerződést aláíró felek egyikének.

¹⁴ Voltaire, Candide vagy az optimizmus, Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1985., 123. o.

Franciaország tehát biztosította magának Genova bizalmát, eltávolította az útból a többi, terjeszkedni akaró nagyhatalmat, s csupán várakoznia kellett a Köztársaság felkérésére.

Még 1737 folyamán megindulnak a tárgyalások. Genova, miután elismerték szuverenitását, nem tart már Franciaországtól. 1737. november 10-én pedig létrejön a szerződés a két fél közt (Chauvelin-doktrína első etapja). Ennek értelmében Franciaország katonai segítséget nyújt a Köztársaságnak. A megállapodás, amely hasonlít a császár és Genova 1731-es szerződésére, egy nagyon lényeges ponton mégis különbözik tőle. Az 1731-es szerződés a császári csapatok katonai akcióit Genova pénzügyi helyzetétől tette függővé, tehát ha Genova fizetéseképtelennek mutatkozott, a csapatok kivonultak. A franciákkal kötött szerződés viszont Genova eladósodását akarta kiprovokálni. Így kétmillió livre értékű pénzügyi határt kötnek ki a katonai beavatkozások kereteképp, amely eleve feltételezi a Köztársaság eladósodását.¹⁵

1738 februárjában megkezdődik a francia intervenció, amely nem hoz alapvető változást az eddigi viszonyokban. Ettől kezdve csupán -kisebb-nagyobb megszakításokkal- Genova, Franciaország és a szigetlakók osztoznak Korzika birtoklásán. Ez a helyzet egészen 1741-ig tart, mikor is az osztrák örökösödési háború¹⁶ más színhelyekre összpontosítja az európai hatalmak figyelmét. Ebben az évben az utolsó francia csapatok is távoznak a szigetről, s ezt többen is ki akarják használni.

Először is Anglia, amely 1743-ban Théodore ex-király segítségével akarja megvetni a lábát Korzikán. A volt király, aki angol „szolgálatban” áll, jelentős angol haderővel érkezik a szigetre. A korzikaiak azonban nem veszik komolyan volt uralkodójukat. Anglia pedig megérti, hogy a jelen helyzetben Théodore nem szolgálhatja a brit korona érdekeit, így a szigetország terve feladására kényszerül.

A császári külpolitika is érdeklődéssel figyeli a Mediterráneumban zajló eseményeket. A császári csapatok már jártak a szigeten (tehát eleve vannak kapcsolatok), s a korzikai jelenlét remekül kiegészítené a már meglévő toszkán területek birtoklását.

A szavoyai herceg csak a kedvező pillanatra vár. Birtokait -amelyek Piemonttól Szardíniáig terjednek- genovai fennhatóságú területek vágják ketté. Érthető, hogy tengeri kijáratra szeretne szert tenni, amely biztosítaná az összeköttetést szárazföldi birtokai és Szardínia között. Erre a célra a San Remo és Genova közt fekvő Finale-i Ögrófságot szemelte ki. Korzikát tehát mint cserealapot akarja elfoglalni, így jutva Finale birtokába. Mária Terézia azonban felajánlja az áhitott ögrófságot a hercegnek, feltéve, ha az örökösödési háborúban az ő oldalán fog harcolni. A herceg elfogadja az ajánlatot, mely kétszeresen is sérti Genova érdekeit.

Először is, Finale-t jelentős összegért vásárolta meg VI. Károlytól, másodsor pedig mostantól fogva birtokait kettévágja a szavoyai herceg területe. E beavatkozás újfent idegen segítség igénybe vételére ösztönzi Genovát.

¹⁵ Passano, Pierre, Histoire de l'annexion de la Corse, Éditions Horvath, 1988., 134. o., a továbbiakban: Histoire de l'annexion...

¹⁶ Osztrák örökösödési háború (1740-1748): Mária Terézia trónra lépte robbantja ki a háborút. Poroszország lerohanja Sziléziát, a Habsburgokat Anglia támogatja, míg II. Frigyes maga mögött tudhatja Franciaország, Spanyolország és Bajorország támogatását. A háborút lezáró aacheni békében Ausztria elveszi Sziléziát, a spanyol Bourbonok megkapják Pármát, Szavoya pedig Milánó egy részét.

Ekképp Franciaországhoz fordul, amely kész a támogatásra, amennyiben Genova az örökösödési háborúban Nápoly és Spanyolország mellett Franciaország oldalán sorakozik fel. 1745. május 1-én megkötik tehát az aranjeuzi szerződést, melyben Genova kötelezi magát 12 ezer ember és 36 ágyú szolgáltatására Franciaországnak. Ez utóbbi pedig 150 ezer frankot fizet havonta Genovának, részt biztosít számára a háború alatti esetleges hódításokból és garantálja Genova jogát Korzikára.

Mivel a hatalmak besorolása ugyanaz az örökösödési háborúban, mint Korzika viszonylatában, Anglia és Szavoya Genova ellenfelévé vált. A beavatkozás csak idő kérdése tehát.

Ezzel párhuzamosan a korzikai vezetők is két pártra szakadnak. Az egyik fél nyíltan az angol, ill. szárd szövetség mellett voksol, -maga mögött tudva a császári támogatást-, míg a másik fél Franciaországgal és Spanyolországgal szimpatizál. Mivel azonban Genova szövetségesei, nem közelednek hozzájuk, s a semlegesség szükségyszerűségét hangoztatják.

1747-re a helyzet anarchikus: a korzikai klánok egymást marcangolják, Genova pedig -képtelen lévén eddigi pozíciói fenntartására- Franciaországhoz fordul, miközben a Szardínia-szimpatizáns korzikaiak felkérésére 1748-ban 1500 fős angol-szárd haderő száll partra, s megkezdí Bastia ostromát. Az ostrom sikertelen, mert színre lépnek a franciák, akik ennyi fondorlat és diplomáciai erőfeszítés után nem kockáztathatják fentebb említett tervük esetleges csődjét. Sőt, a gyors beavatkozás újfent lekötelezi Genovát Franciaország irányában!

A helyzet kísértetiesen hasonlít az 1741-es állapotokhoz, jóllehet tovább nő a francia befolyás, miközben egyre nyilvánvalóbb, hogy Genova uralmát immár képtelenség visszaállítani. Ráadásul a Köztársaság semmilyen engedményre nem hajlandó. A szűk látókörű genovaiak Franciaországtól a lázadók leigázását, abszolút uralmuknak helyreállítását várják. A franciák ügyesen kihasználják Genova rátartóságát: félig-meddig titokban a korzikaiak tudomására hozzák, hogy ők mindent megtettek a békés rendezésért és szimpátiájukról is biztosítják a mozgalmat.

Ha megkésve is, de Genova rádöbben a franciák mesterkedésére és 1753-ban a csapatok kivonását kéri. A kétkulacos politikát folytató francia diplomácia abban a biztos tudatban teljesíti a genovai kérést, hogy tudja: a Köztársaság képtelen lévén a politikai rendezésre, előbb utóbb a francia fegyverek segítségére szorul, hisz a klánvezérek száműzése csupán pirruszi győzelem.

A rövidesen megkezdődő, korzikai offenzívával szemben Genova tehetetlen. Eddig a szigetlakók célja csupán az volt, hogy Genova helyét egy másik, olyan nagyhatalmi fennhatóság foglalja el, amely alkotmányos módon kormányozná a szigetet. Ez volt a mozgalom „királyt kereső” szakasza. 1754-55-ben a mozgalom második szakasza immár a teljes függetlenség kivívását deklarálja.

Ennek élére áll a genovaiak által nemrég száműzött Hiacinto Paoli fia, Pasqual, akit bátyja, Clément (a Direktórium elnöke) hív haza Nápolyból, bizva képességeiben és abban, hogy sikerül az egymással hadakozó klánokat a nagy cél érdekében egyesítenie. Az 1755 júliusában összehívott Consulta -ahol a 66 kanton közül mindössze 16 volt képviseltetve- megválasztotta Pasqualt a Nemzet Tábornokává (Général de la Nation), aki ezzel tulajdonképpen a főhatalom birtokosa lett. A külső veszély azonban nem múlt el, hisz

Genova korántsem akart lemondani a szigetről, így újra a franciákhoz fordult segítségért. A franciák, akiket a hétéves háborúban¹⁷ Genova támogatót, a Köztársaság oldalán újfent beavatkoztak a konfliktusba. 1756-ban megkötötték az ún. első compiégne-i szerződést, amelyben XV. Lajos csapatokat és anyagi támogatást bocsátott a Köztársaság rendelkezésére. A franciák három éven át (1756-1759) tartották megszállva San Fiorenzo, Calvi, Ajaccio kikötőit, igaz, e döntőbírói pozícióban a franciapárti propagandától sem riadtak vissza. Elvi semlegességüket tehát befolyásuk növelésére használták ki, azonban 1759-ben a hétéves háború eseményei miatt Korzika háttérbe szorult: Franciaországnak a kontinensen kívül gyarmatain is helyt kellett állnia. Így Korzika függetlensége még párévnnyi haladékot kapott.

Paoli ezekben az években akarta Korzikát önálló állammá tenni: megalkotta a sziget kormányzatát, jogszabályozását, saját pénzt veretett, a mezőgazdaság fejlesztését segítette elő törvényeivel. A kereskedelem fellendítése céljából új kikötővárost alapított, L'Île Rousse-t, amely Bastia után a sziget második legforgalmasabb kikötőjévé vált. Szintén az ő nevéhez fűződik Korzika kereskedelmi flottájának a megszervezése. Fővárosnak Cortit tette meg, ahol 1765-ben megalapította a sziget első egyetemét, amely Korzika kulturális függetlenségének szimbólumává vált.¹⁸ Bármennyire is büszkélkedhetett ekkor Korzika az önálló államiság ismérveivel, valójában mind gazdaságilag, mind katonailag életképtelen volt, s ezt csak súlyosbította az a tény, hogy a korabeli Európa nem ismerte el legitim hatalomnak.

A korzikaiak is csupán 1764-re sorakoztak fel Paoli mögött. Azonban ebben az évben a külpolitikai helyzet már korántsem kedvező Korzika függetlenségére nézve: a hétéves háború Franciaország vereségével zárult, s most e nagyhatalom aktív külpolitikába kezdett.

A francia külügy élén ekkor már Choiseul¹⁹ állt, a Mediterráneumra koncentráló francia politika szorgalmazója és Chauvelin méltó utóda. Choiseul fő célkitűzése, hogy visszaállítsa Franciaország nagyhatalmi presztízsét, amelyet a hétéves háborút lezáró párizsi béke alaposan megrendített és egyben revánsot vegyen a győztes angolokon. A külügyminiszter ekképp összegzi az irányítása alatt álló minisztérium politikai feladatait: "E Minisztériumnak, ismétlem, két célkitűzése van 1763 óta, s e céloknak a lehető legnagyobb figyelmet szenteli: az első a béke megőrzése, de úgy hogy közben megakadályozzuk és megsemmisítsük Franciaország ellenségeinek szövetségeire lépését (...). A Minisztérium második célkitűzése az volt, hogy a békeidő alatt új szerzeményekkel

¹⁷ Hétéves háború (1756-1763): az osztrák örökösödési háborút követő években a gyarmatokon kiélesednek a francia-angol ellentétek. E konfliktusok Franciaországot Ausztriához közelítik (Ausztria szövetséget köt Oroszországgal is), koalíciójukhoz csatlakozik még Svédország és Szászország, míg Anglia 1756-ban Poroszországgal köt szövetséget. A kirobbanó háborút Ausztria és Poroszország között a hubertusburgi béke zárja, mely deklarálja a két hatalom erőegyensúlyát, míg Franciaország és Anglia gyarmati háborújára a párizsi béke tesz pontot: a francia gyarmatok legnagyobb része és a flotta angol kézbe kerül.

¹⁸ Histoire... 283.

¹⁹ Choiseul, Etienne François duc de (1719-1785): tehetséges diplomata, Bécsben majd Rómában teljesít fontos megbízásokat. 1758-tól 1770-ig tölti be a külügyminiszteri posztot. Fő feladatának azt tartja, hogy helyreállítsa Franciaország megtépázott tekintélyét: a hétéves háborút (1756-1763) lezáró párizsi szerződésben hazája elveszíti gyarmatait. Korzika megszerzése nemcsak a veszteség kompenzálására irányul, hanem az angolok terjeszkedését is ellensúlyozni próbálja a Mediterráneumban.

kompenzáljuk elveszett területeinket, melyeket a háború sorscsapása ellenségeinknek juttatott 1762-ben. Mindezt oly módon kell elérnünk, hogy Ófelsége királysága éppoly hatalmas legyen, mint amilyen volt e szerencsétlen kimenetelű háború előtt.²⁰

Choiseul a Mediterráneumot szemelte ki arra, hogy az angolokra csapást mérjen, ill., hogy itt fokozza a francia jelenlétet. Ekkor merül fel egy egyiptomi expedíció terve is, de ez csupán körvonalazódik, végrehajtására 1798-ig kell várni²¹. Korzika megszerzéséről azonban nem mond le. Így 1764-ben Franciaország és Genova megkötötte a második compiégne-i szerződést, amely logikus és szükségszerű lépés volt a Chauvelin által kijelölt úton. A szerződésben a francia király kötelezte magát, hogy négy éven át megszállás alatt tartja Bastia, Calvi, Ajaccio és Bunifaziu kikötőit a Köztársaság számára.

E segítség természetesen kevés a genovai uralom visszaállításához, mivel a franciák nem lépnek fel a szigetlakók ellen, csupán az erődítményeket tartják megszállva. Valójában 1764-től egészen 1768-ig Paoli uralja a szigetet, s úgy tűnik, hogy Korzika valóban szabaddá válik.

Az önálló Korzikai Királyság azonban történelmi fikciónak bizonyult, az államiság politikai kritériumai továbbra is ingatag lábon állnak, nincs gazdasági feltételrendszer, az önálló külpolitika mozgástere szűk s eleve a nagyhatalmi törekvéseknek és igényeknek van alárendelve.

Így tehát Paoli viszonylagos diplomáciai mozgásszabadsága egy külpolitikai vákuumhelyzettel magyarázható, amely azonban átmeneti.

Paoli külpolitikája és Choiseul diplomáciai mesterműve

Paoli kihasználta a helyzet nyújtotta előnyöket -a nagyhatalmak mindegyike leste a beavatkozás lehetőségét, s így az ellentétes érdekek ütközése majdnem sebezhetetlenné tette a szigetet-, és 1764-ben egy önálló állam uralkodójaként vette fel a kapcsolatot Choiseullel. Ez volt a kezdete kettejük négy éves diplomáciai párbajának.

Paoli a második compiégne-i szerződés után, tehát a francia csapatok ismételt megjelenését követően, pontokba foglalta célkitűzéseit és ezt elküldte a francia külügyminiszterhez. E hármas célkitűzés a genovai uralom teljes felszámolását, a Korzikai

²⁰ Choiseul, Etienne François, duc de, Mémoires, Chez Buisson, rue, Hautefeuille, à Chanteloup et à Paris, 1790., 106. o.

²¹ 1798. május 19-én indul Bonaparte tábornok vezetésével az egyiptomi expedíció, melynek terve visszamegy egészen XIV. Lajos koráig. Az expedíció először Máltát keríti hatalmába, majd miután megsemmisíti a korszerű fegyverekkel nem rendelkező mameluk seregeket, július 23-án bevonul Kairóba. Azonban miután augusztus 1-én Abukimál Nelson megsemmisíti a francia hajóhadat, s a Szíria ellen indított francia támadás is csődöt mond, Bonaparte kénytelen lemondani keleti álmáról. Abukimál még megveri 1799. július 25-én az összevont török-angol seregeket, de utána az irányítást Klébert-re bízta és titokban hazatér Franciaországba. Klébert 1800. július 14-én gyilkosság áldozatául esik, s az őt követő Menou tábornok 1801. augusztus 30-án kapitulál az angol-török seregek előtt. Az egyiptomi expedícióról bővebben lásd: Bainville, Jacques, Bonaparte en Egypte., Paris, Editions Balland, 1997., Bénévoist-Méchin, Jacques, Bonaparte en Egypte ou rêve inassouvi (1797-1801), Paris, Editions Perrin, 1978., Brégeon, Jean-Joël, l'Egypte française au jour le jour (1798-1801), Paris, Editions Perrin, 1991.

Királyság függetlenségének és kormányának elismerését, valamint a francia jelenlét fokozatos csökkentését fogalmazta meg.²²

Természetesen a terv nem vívta ki a francia külügyminiszter tetszését, s Choiseul óvatos lépések megtételére kényszerült. Paolit nem taszíthatta az angolok karjaiba, főleg mert a hétéves háborúban Franciaország rendkívül súlyos veszteségeket szenvedett, s így Anglia lehetséges Mediterráneum-beli terjeszkedése végzetes lett volna a számára. Ugyanakkor a francia külpolitika messzemenően respektálta a legitimitás elvét, ezért pedig -s egyben saját jövődöbéli terveinek szolgálatában- Genova felé is kénytelen volt gesztusokat tenni. Choiseul tehát ügyesen lavírozott Genova, a legitim hatalom és Paoli tényleges hatalma közt úgy, hogy a diplomáciai manőverből végül a harmadik szereplő, tehát Franciaország került ki győztesként.

Mindkét félnek hangoztatta a mihamarabbi békés megegyezés szükségességét. Ennek természetesen nem volt semmi alapja, Genova még mindig lázadóknak bélyegezte a korzikaiakat, Paoli pedig az ország teljes függetlenségét hangoztatta, kijelentvén, hogy csak abban az esetben ül tárgyalóasztalhoz Genovával, ha a Köztársaság elismeri a sziget teljes függetlenségét. Ebben az optimális esetben pedig a korzikaiak kártalanítást nyújtanának neki. Amennyiben azonban Genova kitart hangoztatott szuverenitása mellett, a francia közvetítési kísérlet is értelmét veszti. Paoli tehát Genovával kettesben akarta rendezni a konfliktust, a franciák jelenléte nélkül.

Choiseul azonban csak az időt húzta. Mindent megtett, hogy elhitesse a korzikai vezetővel, hogy az számíthat a francia segítségre és közvetítésre a függetlenség érdekében, s hogy Genova lassan be fogja adni a derekát. 1767-ig sikerült mindkét felet kijátszania és elhíttetnie velük, hogy a francia politika mindent megtesz a helyzet tisztázására. Ebben az évben azonban döntő változás történt Korzika helyzetével kapcsolatban. Genova -Franciaország nagy megleggedésére- rádöbent helyzete kilátástalanságára. A második compiégne-i szerződés most járt volna le, s a Köztársaságnak jelentős anyagi problémát okozott volna a megújítása. Ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy egyedül képtelen a part menti erősségeit megvédeni a szigetlakóktól. A harmadik lehetőség pedig (nevezetesen az, hogy Paolira ruhazza át szuverenitását) elfogadhatatlan volt számára.

Egyetlen megoldás kínálkozott tehát, hogy valamelyest is megőrizze régi dicsőségének látszatát: jogait Franciaországra ruhazza át!

Bekövetkezett hát a Chauvelin által úgy várt pillanat, s utódja rögtön tárgyalásokba bocsátkozik a Köztársaság küldötteivel. Paoli nem tudott erről a fejleményről, bár a külügyminiszter hozzá írt levelei már nem a régi stílusban íródnak: Choiseul hangneme már utasító és követelőző.

Az események alakulását sietette egy ifjú angol (pontosabban skót) fiatalember, James Boswell²³ látogatása a szigeten. Boswellt csupán a kíváncsiság és Paoli iránt érzett csodálata vitte rá a látogatásra, tehát nem az angol kormány utasítására cselekedett.

²² Histoire de l'annexion... 248. o.

²³ James Boswell (1740-1795): író, skót bíró fia. Edinburgh-ban, Glasgow-ban és Utrechtben tanult jogot. Érdeklődése hamar a politika és az irodalom felé fordította. 1762-ben újságot jelentetett meg „London Journal” címen. 1765-ben jár Korzikán és hazatérte után -mivel Paoli kormánya kivívta csodálatát- valóságos sajtókampányt indít a szigetlakók érdekében. 1768-ban jelenik meg könyve „An Account of Corsica” címen, melyben a szabadságharcot és Paoli tevékenységén kívül a sziget egész történetét felvázolja.

Azonban Paoli –éppúgy, mint a franciák– Anglia fokozott érdeklődését sejtette a háttérben, s így megtett mindent, hogy a fiatalembert megnyerje maga és Korzika számára. Ez sikerült is, de az egyetlen azonnali eredmény nem más, mint az, hogy Franciaország rászánja magát a döntő lépésre. Ekkor a Genovával folytatott tárgyalások eredményeképp a szuverenitás átruházása már előrehaladott állapotban volt, de Choiseul megelégedett annyival, hogy egy kicsiny területet követel Paolitol, Franciaország számára. Pontosan tudta, hogy ez is összeegyeztethetetlen a korzikai integritás és függetlenség követelésével, amiből Paoli semmilyen körülmények közt nem engedett. Miután Paoli a várakozásnak megfelelően elutasítóan válaszolt, a két államférfi diplomáciai kapcsolatai megszakadtak. Így csupán a fegyveres megoldás volt lehetséges, ami természetesen csak Franciaországnak érdekeit szolgálta.

1768. május 18-án létrejött a versailles-i szerződés, Genova és Franciaország közt, a korzikaiak feje felett. Ez azonban természetes volt a kor szokásai szerint, hiszen a korzikai újdonsült államot nem ismerték el legitimnek. A szerződés kimondta, hogy amíg Genova nem tudja kifizetni a franciáknak korzikai beavatkozásaik költségeit, addig a sziget francia fennhatóság alá kerül, s kötelezte a franciákat egy meghatározott évjáradék fizetésére a Köztársaságnak. Bár elvileg nem a sziget eladásáról, hanem csak időszakos átengedéséről szólt az alku, mindkét fél tudta, hogy Korzika végcérvényesen is gazdát cserélt.

1768. május 22-én Paoli megüzente a háborút a franciáknak, s ekkorra a korzikaiak már egy emberként támogatták. Azonban minden erőfeszítés hiábavaló volt, s az egyenlőtlen harcnak az 1769. május 8-i, Ponte Novu-i csata vetett véget, amelyben csaknem az egész korzikai sereg megsemmisült.

Külső segítség nem érkezett: bár Paoli üzent angol támogatásért, csupán egy kisebb fegyverszállítmány érkezett.²⁴ Anglia, bármennyire is nehezményezte a francia térnyerést, nem keveredett Korzika miatt háborúba. Ez a következő okokkal magyarázható: a héteves háborúból győztesen kikerülő Angliának nehézséget jelentett meglévő pozícióit megtartania, egy korzikai beavatkozás esetén számolnia kellett volna egy esetleges spanyol beavatkozással is, hisz III. Károly épp a Mediterráneumban aktivizálta a spanyol politikát, s ráadásul fokozatosan romlott a viszonya amerikai gyarmataival²⁵. Így nem lett nemzetközi konfliktus Korzika „franciává” válásából.

Paoli néhány hívével elhagyta a szigetet, s Angliában telepedett le. Korzikán az ellenállás, főleg a belső területeken, még fel-fellángolt a Ponte Novu-i katasztrófa után is, de lényegében 1769 nyarára a francia uralom megszilárdult.

Korzika mint Franciaország része

A franciák meghonosították a szigeten közigazgatásukat, igazságszolgáltatásukat és pénzügyi intézményeiket, s az ezekhez szükséges apparátust a korzikai nemesség soraiból verbuválták, így a volt lázadókat az Ancien Régime engedelmes hivatalnokaivá akarták változtatni. A nemesség megnyerésének másik eszköze volt, hogy lehetővé tették

²⁴ Sédillot, René, *La grande aventure des Corses*, Paris, Éditions Fayard, 1968., 168. o.

²⁵ Anderson, Matthew, *L'Europe au XVIIIe siècle*, Paris, Éditions Sirey, 1968., 234. o.

számukra, hogy gyermekeiket a francia állam költségén, különböző franciaországi iskolákban, intézetekben taníttathassák. Sok nemesi család élt ezzel a lehetőséggel, főleg a Cortiban működő egyetem bezáratása után.²⁶

A forradalom kitörése azonban változást hozott a sziget életében. A forradalmat éltető korzikaiak -akik ez idáig a sziget régi függetlenségét sirták vissza- most a két ország teljes eggyévválását szorgalmazták. Legfontosabb követelésük az volt, hogy Korzika -a hódított tartomány- integrálódjon a francia királyságba. Ez az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1789. november 30-i dekrétumával valóra is vált; a sziget minden vonatkozásban egyenjogú lett a királyság többi részével, lakosait pedig a francia alkotmány és a nemzetgyűlés határozatai értelmében kormányozták. November 30-án, Mirabeau szorgalmazására, egy másik dekrétum is napvilágot látott, amely Paoli és fegyvertársai számára engedélyezte a száműzetésből való visszatérést²⁷. 1790 áprilisában visszatért szülőhazájába Paoli: a szigetlakók leírhatatlan ovációval fogadták.

1792-1793-ra azonban Paoli eltávolodott a forradalmi Franciaországtól, s ennek oka az 1791-es Alkotmány megrendülésében, a királyság felszámolásában, XVI. Lajos kivégzésében, illetve az Anglia elleni háborúban keresendő. Így a politikai élet küzdelmei leegyszerűsödtek: minden téren a forradalom hívei harcoltak az ellenforradalom, tehát Paoli híveivel. A Szardínia elleni katonai expedíció (a sziget a piemonti királyság birtoka volt), amelyet 1793 februárjában Párizs utasítására indítottak, megmutatta, hogy milyen messzire ment a két párt elkeseredett harca²⁸. Paoli Szardíniát Korzika természetes szövetségésének tartotta, s így mindent elkövetett az expedíció kudarcáért.

E kudarc azonban felébresztette Párizs bizalmatlanságát, s az ellenzék sem késlekedett a Paoli-ellenes vádaskodással. Így a Konvent egyre ellenségesebben méregette a sziget vezetőjét, akiben a korzikai szeparatizmus fő szorgalmazóját látta, s ez főbűnnek számított az egy és oszthatatlan Köztársaság ellen. Előbb vizsgálóbizottságot küldtek a szigetre, majd 1793. július 17-én elfogatóparancsot adtak ki Paoli és leghűségesebb hívei ellen. Paoli tehát nem tehetett mást, mint hogy Franciaország földközi-tengeri vetélytársához, Angliához fordult.

Ami a szigetet illeti, 1794 júniusában Angol-Korzikai Királysággá alakult. Az egyesítést az angolok kezdeményezték, mégpedig a Konvent drasztikus intézkedését megelőzően. A korzikai kikötők eddig is fontosak voltak az angoloknak, de a sziget stratégiai jelentősége akkor nőtt meg igazán, mikor is 1793 februárjában háborúba léptek Franciaországgal. 1793 júniusában John Udny, a livornói angol konzul vetette fel először a Paolihoz írt levelében az egyesítés lehetőségét. Konkrét tervet dogozott ki: Anglia folyamatosan támogatná (anyagilag) a szigetet, amelynek le kellene mondania a saint-florent-i öbölről és kikötőről. Békeidőben Korzika teljes függetlenséget élvezne, s szabadságát Anglia garantálná. Az angol segélyből pedig nemzeti hadsereg kellene

²⁶ E francia politika kedvezményezettje és a franciák lelkes híve volt Carlo Bonaparte is, Napóleon apja. Jó viszonyban volt a sziget francia kormányzójával, Marbeuf gróffal, s e kapcsolatának köszönhetően, hogy egyrészt ő képviselhette az ajaccioi nemességet a Korzikai Rendi Gyűlésben, másrészt pedig, hogy három gyermeke - Napóleon, Joseph és Marianne- francia intézetben tanulhatott.

²⁷ Napóleon... 36.

²⁸ Histoire de l'annexion... 366-367.

szerveznie, amelyet háború esetén Anglia rendelkezésére bocsátana.²⁹ Paoli válasza nem maradt fenn e javaslatra vonatkozóan, a terv pedig maga is feledésbe merült. 1793 júliusától Francis Drake-et, a tapasztalt diplomatát bízták meg az angol-korzikai kapcsolatok ügyintézésével. Érintkezésbe lépett mind Paolival, mind a sziget más tekintélyes személyiségeivel, s azt próbálta kipuhatolni, hogy milyen feltételek mellett lennének hajlandók beleegyezni az Angliával való szövetségbe. Eközben Paoli -aki ellen július 17-én a Konvent kiállította az elfogatóparancsot- valóban nehéz helyzetbe került. Nem rendelkezett sem elegendő fegyverrel, sem pedig elegendő pénzzel ahhoz, hogy ütöképes hadsereget állíthasson ki és ezért a francia győzelem egyértelműnek látszott.

Így csak Anglia pártfogásában reménykedhetett s levélben fordult Lord Hood admirálishoz, William Pitthez, az angol miniszterelnökhöz, Lord Grenvillhez, a külügyminiszterhez, illetve magához III. Györgyhez. Leveleiben angol segítségért és védelemért könyörgött, és bizonygatta, hogy népe kész az Angliával való együttműködésre. Ugyanakkor kitűnik a levelekből az is, hogy Paoli -angliai száműzetése idején- maga is gondolt a két ország egyesítésére, s így nem egy számára idegen koncepció megvalósításához adta beleegyezését. 1794 elejétől a Nelson vezette angol flotta egymás után hódította vissza a franciáktól a sziget kikötőit, júliusban pedig megalakult az Angol-Korzikai Királyság. Az új államalakulat élére azonban nem Paoli, hanem Sir Gilbert Elliot lett kinevezve (alkirályi minőségben). Ő lett a fegyveres erők főparancsnoka, kezében tartotta a végrehajtó hatalmat, s a törvényhozó hatalom rendelkezéseit is megvétőzhatta.³⁰ Ez a választás nemcsak Paoli haragját váltotta ki, hanem jelentős megmozdulásokhoz vezetett a szigetlakók körében. Így Paoli Elliot szemében nemcsak gyanúsnak de félelmetesnek is tűnt, s hamar megérkezett az öreg vezér száműzetését előíró, londoni parancs. Paoli újfent Angliában telepedett le, s itt érte a halál 1807-ben. Az angol uralom azonban nem bizonyult tartósnak. Bonaparte tábornok -az 1796-os olaszországi hadjárat vezetője- Itáliából előkészített egy korzikai expedíciót, amely novemberre az utolsó angolt is kiszorította a szigetről. A tábornok személyesen nem is vett részt az expedícióban, hiszen ekkor már nagyobb szabású tervei voltak.

A korzikaiak a konzulátus és a császárság idején sem hagytak fel franciaellenes megmozdulásaikkal, Napóleon rendelkezései elkeseredett ellenállást váltottak ki a szigetlakókból. A francia uralommal csak Napóleon bukása után, a restauráció alatt (1816) békültek meg, s mint ahogy napjaink eseményei bizonyítják, igencsak felszínesen.

Felhasznált irodalom

- Anderson, Matthew: L'Europe au XVIIIe siècle, Editions Sirey, Paris, 1968.
 Boswell, James: Etat de la Corse, Paris, CNRS Editions, 1992.
 Caratini, Roger: Histoire du peuple corse, Paris, Editions Criterion, 1995.
 Carpentier, Jean - Lebrun, François: Histoire de la Méditerranée, Editions de Seuil, Paris, 1998.

²⁹ Carrington, Dorothy: La création du royaume Anglo-Corse, in Annales Historiques de la Révolution Française, No. 301, juillet-septembre 1995., 435.

³⁰ Histoire de l'annexion... 377.

- Carrington, Dorothy: Corse, île de granit, Paris, Arthaud, 1988.
- Carrington, Dorothy: La création du royaume Anglo-Corse: préméditation et tractations, in.: Annales Historiques de la Révolution Française, No. 301, juillet-septembre 1995.
- Castelot, André: Napoléon, Bp., Európa, 1972.
- Denis, Michel-Blayau, Noël: Le XVIIIe siècle, Paris, Librairie Armand Colin, 1970.
- Fournier, Ágoston: I. Napóleon életrajza, Bp., A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1916.
- Hérodotosz: A görög-perzsa háború, Bp., Európa, 1989.
- Histoire Générale des civilisations. Le Xe IIIe siècle. Presses Universitaires de France, Paris, 1963.
- Lefèbvre, Georges: Napoléon, Bp., Gondolat, 1975.
- Manfred, A. Z.: Napoléon, Bp., Kossuth Könyvkiadó, Gondolat Kiadó, 1982.
- Passano, Pierre: Histoire de l'annexion de la Corse, Éditions Horvath, 1988.
- Renucci, Janine: La Corse, Paris, Presses Universitaires de France, 1982.
- Rousseau, J.-J.: Értekezések és filozófiai levelek, Bp., Magyar Helikon, 1978.
- Rousseau, J.-J.: Projet de constitution pour la Corse, in.: Rousseau, J.-J.: Oeuvres Politiques, Paris, Bordas, 1989.
- Rousseau, J.-J.: Projet de constitution pour le Corse, introduit par Sven Stelling-Michaud, Oeuvres Complètes, 1964., Troisième volume-Oeuvres Politiques, 901-948. Ce texte est établi et annoté par Sven Stelling-Michaut.
- Sédillot, René: La grande aventure des Corses. Editions Fayard, Paris, 1969.
- Sorel, Albert: Európa és a francia forradalom, kiadja a Magyar Tud. Akadémia, Bp. 1888.
- Stacton, David: A Bonaparték, Bp., Gondolat, 1975.

B 162821